

гової оцінки господарюючих суб'єктів Житомирської області по ресурсному забезпеченню, ефективності використання ресурсів і результативності ведення виробничо-господарської діяльності були визначені стратегії подальшого розвитку сільсько-господарських підприємств досліджуваного регіону.

Методологія, стратегія розвитку, стратегічний аналіз, рейтингова оцінка, ресурсне забезпечення, використання ресурсів, ефективність виробничо-господарської діяльності.

The methodology of formation the strategy is conducted in the article. Base on rating estimation is conducted on the indexes of the resource capacity, resource efficiency and effectiveness of activity agricultural enterprises. On the basis of the conducted estimation there were the formulated strategies of subsequent development for agricultural enterprises of region.

Strategy of development, strategic analysis, estimation of rating, indexes of the resource capacity, resource efficiency, effectiveness of activity agricultural enterprises.

УДК 658.114

ФІНАНСОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ УКРАЇНИ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

І. М. Зеліско, доктор економічних наук, професор

Розглянуто організаційно-правові аспекти функціонування аграрних формувань в Україні. Досліджено фінансові засади діяльності аграрних формувань. Проаналізовано особливості формування та використання фінансових ресурсів в аграрних формуваннях України.

Аграрне формування, фінансові ресурси, фінансове забезпечення, організаційно-правова форма аграрних формувань, аграрно-промислове виробництво, інтеграція, інтегроване аграрне формування, аграрний холдинг.

У процесі реформування аграрного сектору економіки України відбувається створення великих аграрних компаній, у тому числі інтегрованих аграрних формувань. Перетворення у вітчизняному аграрному бізнесі здійснюються під впливом посилення інтеграційних процесів та за участю інтегрованих об'єднань. Соціально-економічні трансформації в аграрній економіці України супроводжуються змінами інституціональних засад розвитку господарських формувань. Виникають

© І. М. Зеліско, 2014

та функціонують нові організаційно-правові форми господарювання, які мають значний потенціал та можливості його реалізації.

Трансформаційні перетворення, що постійно відбуваються в економіці України, дисбаланс світової фінансової системи, економічна невизначеність та неврегульованість фінансових питань вітчизняної аграрної сфери вплинули на фінансові засади функціонування аграрних формувань. Тому важливого значення набувають особливості діяльності аграрних формувань, представлених різноманітними організаційно-правовими формами, перспективи подальшого розвитку найбільш розповсюджених організаційно-правових форм аграрних формувань.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вагомий науковий базис з питань створення та діяльності аграрних формувань сформовано такими вченими як В. Г. Андрійчук, С. І. Дем'яненко, Ю. С. Коваленко, М. Й. Малік, П. Т. Саблук, М. Й. Хорунжий, В. В. Юрчишин та іншими. Проте, сучасні особливості розвитку організаційно-правових форм аграрних формувань та фінансові засади їх функціонування потребують подальшого дослідження, уточнення й доповнення.

Мета дослідження – проаналізувати фінансові засади діяльності аграрних формувань різних організаційно-правових форм, виявити їх характерні відмінності та обґрунтувати перспективи їх подальшого розвитку і значення в аграрній сфері України.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Господарським кодексом України, вирізняють такі організаційно-правові форми об'єднань підприємств: асоціація, консорціум, концерн, корпорація [1].

Асоціація – договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації та кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових і матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації.

Асоціація є формою об'єднання, що мінімально обмежує діяльність її членів. Її засновники вільно вибирають організаційну структуру об'єднання, яка не передбачає обов'язковості об'єднання капіталу. Учасники асоціації, у разі потреби, можуть добровільно об'єднати фінансові ресурси, а також отримати фінансову допомогу. До переваг участі в асоціації належать: можливість підвищення конкурентоспроможності та фінансової стійкості, оптимізація витрат, збільшення ринків збуту продукції, участь у реалізації спільних проектів, покращення фінансових результатів діяльності.

Консорціум – тимчасове статутне об'єднання підприємств, для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізація цільових програм, науково-технічних проектів тощо).

Особливості консорціуму проявляються в тому, що така форма інтеграції дає змогу залучати значні обсяги інвестицій для реалізації капіталомістких проектів. Для цього консолідується весь ресурсний потенціал компаній (виробничих, науково-технічних, фінансових

обслуговуючих) з метою вирішення поставлених завдань. При цьому суб'єкти об'єднання зберігають свою юридичну й економічну самостійність, винятки можуть бути в разі створення консорціуму на умовах підпорядкованості спільному лідеру та існування солідарної відповідальності по зобов'язаннях у межах власної дольової участі.

Концерн – статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного й виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності.

Для такої форми об'єднання характерними є виробничі й технічні взаємозв'язки, що ґрунтуються на надійному матеріально-технічному забезпеченні, можливостях оптимізації витрат, концентрації ресурсів, обґрунтованому ціноутворенні, підвищенні конкурентоспроможності. При цьому діяльність учасників визначається сформованою господарською політикою об'єднання, незважаючи на те, що вони є юридично самостійними.

Корпорація – договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.

Корпорації займають найбільшу питому вагу в структурі підприємств, що функціонують в економічно розвинених країнах та вважаються оптимальною формою великомасштабного підприємництва.

Одним із найважливіших напрямів реформування аграрного сектору України передбачено розвиток конкурентоспроможних великотоварних інтегрованих агропромислових формувань на засадах корпоратизації, кооперації та кластерної моделі господарювання [10].

Інтегровані агропромислові формування класифікують за такими ознаками: форма власності (державні, колективні, приватні); форма господарювання (акціонерні товариства відкритого й закритого типу, концерни, консорціуми, асоціації, фінансово-промислові групи); галузевий склад (промислові, фінансово-промислові, агропромислові, фінансово-агропромислові); замкненість технологічного циклу (всі стадії виготовлення кінцевого продукту, окремі стадії виробничого процесу); обсяг ринку (транснаціональні, національні, регіональні, локальні); ступінь диверсифікації виробництва (диверсифіковані, недиверсифіковані) [4].

Значного поширення набули корпоративні об'єднання, діяльність яких ґрунтується на відносинах власності. У корпоративному управлінні розрізняють такі типи корпоративних об'єднань: картель, корнер, синдикат, трест, концерн, консорціум, фінансово-промислові групи, конгломерат, холдинг, союз, асоціація, франчайза [7].

Перелік видів інтегрованих структур, що функціонують в аграрній сфері України постійно змінюється та доповнюється. Розглянемо деякі з них, найбільш розповсюджені останніми роками.

У Законі України «Про холдингові компанії в Україні» визначено, що холдингова компанія – це акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств [5].

Дем'яненко С. І. презентує аграрний холдинг як специфічну форму володіння акціонерним капіталом, за якої материнська компанія, володіючи контрольним пакетом акцій інших підприємств, здійснює управління та контроль за їх діяльністю і, завдяки цьому, об'єднує їх в єдину організаційну структуру з відповідальними цілями та місією [3].

Холдингові компанії забезпечують досягнення найвищого рівня інтеграції, тому аграрні холдинги представляють найвищу форму агропромислової інтеграції, що об'єднує всі ланки продовольчого ланцюга. Вони створюються у формі товариств з обмеженою відповідальністю та акціонерних товариств для управління діяльністю інших компаній, володіння контрольними пакетами акцій з метою встановлення контролю над ними. За даними Асоціації «Український клуб аграрного бізнесу», у 2013 р. в Україні функціонувало близько 100 холдингів із загальною площею обробітку 5 млн 200 тис. га і середньою площею на один холдинг 66 тис. га землі [9].

Перевагами агропромислових холдингів є: забезпеченість фінансовими ресурсами, можливість їх акумуляції, маневрування та оптимізація напрямів використання, диверсифікація бізнесу, розвинена спеціалізація, застосування сучасних інноваційних технологій, зменшення трансакційних витрат та уникнення монополізму посередницьких структур, оптимізація оподаткування, можливості залучення інвестицій та отримання кредитів, виробництво високоякісного, конкурентоспроможного продовольства, тощо. Проте, досить дискусійним в наукових і бізнесових колах є питання соціальної відповідальності великого аграрного бізнесу й неоднозначним у суспільстві – сприйняття аграрних холдингів та їх імідж серед сільського населення.

До характерних відмінностей організаційно-правових форм об'єднань агропромислових формувань можна віднести: характер відносин учасників, майнові права, стартовий капітал, складність утворення, установчі документи, відповідальність учасників, система управління, здатність мобілізації капіталу, контроль з боку власників, адаптованість до зовнішнього середовища, система оподаткування, масштаби діяльності тощо.

Галузеві особливості зумовлюють відмінності у фінансових ресурсах аграрних формувань – у їх джерелах формування, напрямках використання, обсягах і стабільності надходжень. Фінансове забезпечення діяльності інтегрованих аграрних формувань нерозривно пов'язане з фінансовими аспектами діяльності їхніх підприємств-учасників або структурних підрозділів. Специфіка діяльності цих складових є визначальною у формуванні фінансових ресурсів, здійсненні їх нагромаджень, напрямках використання, обсягах їх трансформації.

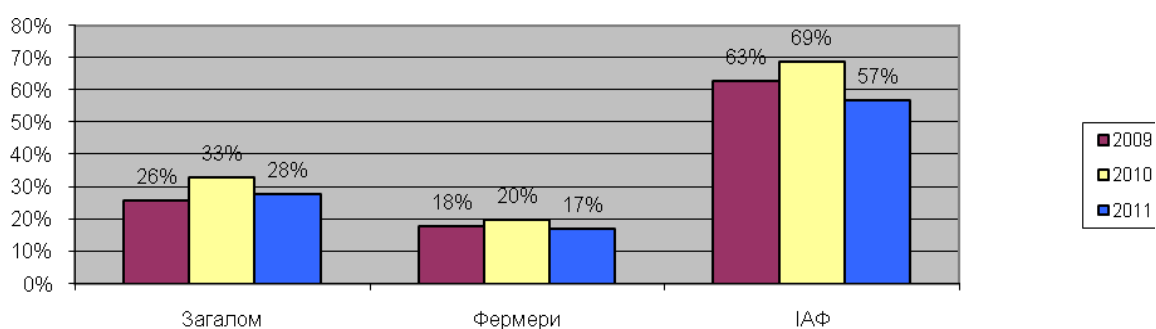
Переваги інтегрованих аграрних формувань, порівняно з іншими аграрними формуваннями, наявні: у сфері менеджменту (залучення досвідчених фахівців), у сфері фінансування (пільгові кредити та дотації,

залучення приватних інвестицій, більша маневреність власного капіталу); у сфері виробництва (раціоналізація та ефективне використання ресурсного потенціалу, широкозахватних агрегатів, інтенсифікація та диверсифікація виробництва); у сфері системи збуту (можливість формування великих за обсягом партій, вихід на експорт), тощо.

На відміну від дрібних сільськогосподарських підприємств, інтегровані аграрні формування мають можливість залучити додатковий капітал з метою розширення та модернізації виробництва. Більшість із них сформовані в 90-х роках, мають досвід роботи, кваліфіковані кадри, розвинену інфраструктуру (елеватори), уміння виробляти продукцію, попит на яку є стабільним, можливість диверсифікувати ризики й контролювати затрати по всьому ланцюгу – від поля до супермаркету [2].

Ринкові перетворення аграрної сфери сприяли розширенню джерел формування та нарощенню обсягів фінансових ресурсів усіх економічних суб'єктів аграрної галузі, й інтегрованих аграрних формувань зокрема. Так, у складі джерел накопичення й акумуляції фінансових ресурсів опинилися пайові внески засновників, платежі за цінними паперами різноманітних економічних суб'єктів, дивідендні виплати, товарний кредит, додаткові прибутки від здійснення фінансових і валютних обороток, примножилися можливості щодо міжнародних запозичень коштів, емісії власних облігацій, залучення активів страхових організацій та визискування різноманітних інноваційних фінансових технологій.

Аграрні формування для поповнення обігових коштів та фінансування своєї діяльності надають перевагу кредитам. Водночас, можливості залучення кредитних ресурсів у аграрних формувань нетотожні (див. рисунок). Аграрні формування користуються переважно короткими кредитними ресурсами. У 2012 р. обсяг кредитів, наданих аграрним формуванням, становив понад 30 млрд грн, а порівняно з 2010 р., кредитний портфель банків збільшився на 6,3 млрд грн (24,5%) [6].

Структура різних аграрних формувань, які мали змогу залучити кредитні ресурси

Останніми роками зменшувалися відсоткові ставки кредитування аграрних формувань до 24–28 % паралельно із підвищенням вимог до застави. До 2008 р. повернення кредитів могло гарантуватися майбутнім урожаєм аграрних формувань, але після кризових процесів це

унеможливилось, а існуючі кредити з таким забезпеченням було переоформлено з додатковим наданням застави нерухомого майна.

У ринкових умовах важливе місце у фінансовому забезпеченні аграрних формувань відіграє фондовий ринок. Українські інтегровані аграрні формування мають позитивний досвід залучення капіталу шляхом первинного публічного розміщення акцій (IPO) на фондових біржах Варшави, Франкфурта, Лондона. У 2010 р. IPO провели „Авангард”, „Агротон”, „Мілкіленд”. У 2011 р. успішне публічне розміщення акцій (IPO) на Варшавській фондовій біржі здійснили вітчизняний виробник яєць і яєчних продуктів Ovostar Union, KSG Agro та „Індустріальна молочна компанія”. У 2013 р. найбільші інтегровані аграрні формування України мали ринкову капіталізацію 14 млрд дол. США, проте, цей процес майже призупинився та для багатьох компаній був пов'язаний з труднощами. Волатильність на фінансових ринках викликала труднощі, що не пов'язані з діяльністю компаній та не залежать від них. Також мали місце для деяких окремих компаній ускладнення у зв'язку з тим, що вони були оцінені нижче за очікувані [9].

Малі та середні аграрні формування не мають можливості залучення фінансових ресурсів на фондовому ринку через певні вимоги щодо використання цього джерела: здійснення ринкової оцінки, проходження аудиту згідно з міжнародними стандартами, сумарна вартість акцій має бути не меншою, ніж 10 млн євро.

Випуск корпоративних облігацій використовують як великі аграрні формування, так і середні. Невеликим аграрним компаніям допомагають у розв'язанні питань фінансування аграрні холдинги, зернотрейдери, виробники насіння, добрив, засобів захисту рослин, застосовуючи бартерні операції, надаючи знижки тощо.

Функціонування аграрних формувань різних організаційно-правових форм забезпечується використанням різноманітних джерел фінансування їх діяльності. Визначальним щодо різноманітності джерел фінансування аграрних формувань та можливостей доступу до них є величина аграрного бізнесу. Домашні господарства та невеликі фермерські господарства мають обмеженість доступу до джерел фінансових ресурсів. За потреби, вони можуть залучити кредити банків, отримання яких ускладнюється такими чинниками: вартість кредитів висока, унаслідок зростання відсоткових ставок; кошти залучаються на короткотривалі терміни, що унеможливорює здійснення капітальних вкладень; банки вимагають застави та земля не є предметом застави до зняття мораторію на торгівлю сільськогосподарською землею. Проте для малих суб'єктів господарювання можливе отримання товарного кредиту від торгових компаній – покупців зерна, які восени кредитують товаровиробників для здійснення посівної та збору врожаю. Кредит повертається зерном після збору врожаю.

Інтегровані аграрні формування в Україні можуть використовувати такі внутрішні джерела фінансування:

- застосовувати акціонерний капітал шляхом залучення приватних українських інвесторів;

- залучати банківське кредитування, розміщення корпоративних облигацій та проводити внутрішнє публічне розміщення акцій.

Для середніх аграрних компаній є можливість приватного розміщення – залучення одного або кількох приватних інвесторів, яке мало застосовується в Україні, внаслідок недостатньо врегульованого законодавством захисту прав міноритарних акціонерів. Тому найчастіше такі угоди укладаються між бізнес- партнерами, які співпрацюють протягом тривалого періоду та будують взаємовідносини на особистій довірі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Багаторічний досвід діяльності аграрних компаній в економічно розвинених країнах, 20-річний досвід діяльності та розвитку нових організаційно-правових форм аграрних формувань України підтверджують доцільність їх створення та дієвість функціонування. Узгодженість інтересів аграрних формувань, гармонійне поєднання їхніх потреб та мети діяльності уможливорюється інтеграційними засадами їх функціонування, що забезпечують фінансову стійкість та конкурентоспроможність учасників інтегрованих об'єднань. Отже, діяльність аграрних формувань сприятиме реалізації суспільних інтересів та динамічному розвитку аграрної сфери України.

Список літератури

1. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – С.144.

2. Данкевич А. Є. Розвиток інтегрованих структур у сільському господарстві : монографія / А. Є. Данкевич. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 350 с.

3. Дем'яненко С. І. Агрохолдинги в Україні: добре чи погано? [Електронний ресурс] / С. І. Дем'яненко. – К. : Ін-т економічних досліджень та політ. консультацій, 2008. – Режим доступу : http://ierpc.org/ierpc/papers/agpp21_ur.pdf/

4. Дроздов А. В. Теория и методология формирования интегрированных структур в агропродовольственном комплексе : дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.05 / Дроздов Анатолий Васильевич. – Саратов, 2001. – 321 с.

5. Про холдингові компанії в Україні : закон України зі змінами, внесеними згідно із законом № 1617-VI (1617-17) від 24.07.2009 // Відомості Верховної Ради України. – 2010, № 2-3, ст.11.

6. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua>

7. Корпоративне управління : підручник / [Т. Л. Мостенська, В. О. Новак, М. Г. Луцький, Ю. Г. Симоненко]. – К. : Каравела, 2008. – С.19-20.

8. Портер М. Конкуренция / М. Портер ; пер. с англ. – М. : Вильямс, 2001. – 495 с.

9. ТОП 100. Рейтинг лучших компаний Украины. – К. : Экономика, 2013. – № 3. – 96 с.

10. Саблук П. Т. Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки / П. Т. Саблук, М. Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. – № 1. – С. 11.

Рассмотрены организационно-правовые аспекты функционирования аграрных формирований в Украине. Исследованы финансовые основы деятельности аграрных формирований. Проанализированы особенности формирования и использования финансовых ресурсов в аграрных формированиях Украины.

Аграрные формирования, финансовые ресурсы, финансовое обеспечение, организационно-правовая форма аграрных формирований, аграрно-промышленное производство, интеграция, интегрированное аграрное формирование, аграрный холдинг.

The organizational and legal aspects of agrarian formations in Ukraine. Investigated financial framework for agrarian formations. The peculiarities of formation and use of financial resources in the agrarian formations of Ukraine.

Agrarian formations, financial resources, financial ensuring, organizationally -legal form of agrarian formations, agro-industrial production, integration, integrated agrarian formations, agrarian holding.

УДК: 005:631.11

РОЗВИТОК ГОСПОДАРСЬКИХ ФОРМУВАНЬ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

А. М. Зоргач, асистент

Розглянуто характеристики основних організаційно-правових форм господарювання в аграрній сфері діяльності, особливості їх функціонування та відповідності до вимог сучасного ринкового середовища.

Сільськогосподарські підприємства, реформи, організаційно-правові форми.

Дисбаланс розвитку організаційно-правових форм господарювання в сільському господарстві спричинений багатьма факторами економічного розвитку. Дане питання можна досліджувати крізь історичну призму, досліджуючи взаємозалежність між зміною форм власності та створенням нових форм господарювання на основі приватної власності на землю, зважаючи на екологічні та соціальні складові.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У наукових працях досліджуються різні аспекти функціонування різних форм господарювання в аграрному секторі. Так, у роботах П. Т. Саблука достатньо ґрунтовно досліджується питання розвитку інституцій удосконалень механізму реформування аграрного сектору економіки в цілому, Кропивко М.Ф. досліджує правові засади розвитку агропромислового комплексу в

© А. М. Зоргач, 2014